

Аутор: Иван Симић (1987), 4. разред Ваљевске гимназије, Ваљево

Индустријализација, урбанизација и промене структуре запослености и структуре становништва општине Ваљево у периоду од 1975. до 1990. године

Апстракт: Рад се бави испитивањем развоја индустрије и стамбене изградње и њиховим утицајима на промене структуре становништва и запошљавање у периоду од 1975. године до 1990. године у општини Ваљево. Анализиране су промене у структури становништва, кретање броја запослених у друштвеном и приватном сектору и кретање незапослености. Резултати до којих се дошло истраживањем упоређени су са другим студијама о бившој Југославији и показали су активну индустријализацију, урбанизацију, промене у структури становништва и промене у запошљавању.

Увод

У југословенској послератној историји појам *криза* није коришћен да опише југословенску економију све до септембра 1982. године, када је установљено да инострани дуг не може бити отплаћен. Тада је инострани дуг износио 20 милијарди долара, стопа незапослености била је од 10 до 16 процената (У зависности од тога да ли је узет у обзир приватни сектор и рад у иностранству) а инфлација је била 40%. Тек тада су политичари схватили да ови проблеми вуку корене у дуготрајном лошем економском управљању, субјективном доношењу одлука, прекомерном позајмљивању са стране и аутократском економском политиком уопште (Primorac и Babić 1989).

Нова фаза југословенске економије почела је 1976. године, када се Законом о удруженом раду мења целокупан економски систем. Овај покушај да се опорави економија увео је „друштвени договор” и „самоуправни споразум”¹. Закон је регулисао структуру економије, планирање у фирмама, критеријуме за постављање цена, књиговођство, оквирну шему установа и располагање са приходима, обавезно улагање у фондове за неразвијене регије и њихову инфраструктуру, критеријуме инвестирања, обавезну шему самоуправе и вођења послова. Законом су одређени организација и управљање банкама и регулисана је спољна трговина. (Zizmond 1992) Овај закон ипак није дао очекиване резултате. Незапосленост је све више расла услед све већег броја незаспослених у приватном (пољопривредном) сектору што није могло да се надокнади растом запослености у друштвеном сектору (Primorac и Babić 1989).

Овај рад приказује стање у општини Ваљево у периоду од доношења закона о удруженом раду 1976. године, све до краја 1990. године, кроз индустријски развој, урбанизацију самог града и промене на структури

¹ Сарадњу између такозваних Самоуправних Интересних Заједница (СИЗ)

запошљавања и становништва. Ове појаве су доведене у међусобну везу са истим појавама на нивоу целе државе.

Индустрија је у општини Ваљево почела да се развија одмах по завршетку Другог светског рата. Међутим, услови за активнију урбанизацију самог града Ваљева стекли су се крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година када је индустрија достигала свој врхунац. Из тих разлога, и што је у социјалистичком систему Југославије са Законом о удруженом раду 1976. почела сасвим нова фаза за економију, за период овог истраживања узет је период од 1975. године до 1990. године.

Циљ истраживања

Са праћењем и укључивањем у светске трендове развоја историјске науке неопходно је све више и активније истраживати прошлост провинције, јер се различити видови синтеза на националном нивоу не могу обављати без квалитетних знања о прошлости појединих мањих територија. (уп. Кривошејев, 1997)

Ваљевска историографија која се бави двадесетим веком искључиво је била заокупљена историјом радничког покрета, Другим светским ратом и изградњом социјализма. Такво стање захтева додатна обимна истраживања архивске грађе али и досадашњих сазнања о двадесетом веку. Многе непознанице захтевају да буду откривене поготово што је урбана историја, остала великим делом неистражена.

Циљ овог истраживања је откривање везе индустријализације и урбанизације и њихових последица на промене структуре становништва и запошљавање у општини Ваљево у одређеном периоду.

Треба претпоставити да су наведене појаве узрочно-последично везане и да промене једне доводе до промене друге.

Тако можемо претпоставити да би интезивна индустријска производња могла довести до промене структуре становништва јер би захтевала нову радну снагу. Како у индустријској производњи радницима није потребно високо образовање, то се може одразити на структуру запослености. Такође можемо претпоставити да ће прилив нове радне снаге у град створити потребу за ширењем града и његовом урбанизацијом на периферији, како би радници добили домове у близини фабрика.

Историјска грађа

За анализу индустријског развоја, стамбене изградње, структуре становништва и запошљавања у Општини Ваљево за период од 1975. године до 1990. године коришћени су друштвени планови општине Ваљево у периодима 1971-1975, 1975-1980, 1981-1985, 1985-1990. За посматрање развоја из ранијег периода коришћени су друштвени планови од 1946. до 1960. године. Друштвене планове је доносила Општина редовно на сваких пет година у периоду после другог светског рата до 1990. године. Поред друштвених планова, за потребе

овог рада узети су и нацрти докумената о друштвено-економском развоју СР Србије у 1981. години и нацрти резолуције о политици остваривања друштвеног плана СР Србије за период 1981-1985. године. За анализу запошљавања, подаци из друштвених планова општине Ваљево упоређени су са резултатима студија које су извели Емил Приморац и Мате Бабић (*Systematic Changes and Unemployment Growth in Yugoslavia, 1965-1984*) и Егон Зизмонд (*The Collapse of the Yugoslav economy*). Анализа је урађена тако да се добије слика запошљавања у општини Ваљево у односу на целу Југославију и да се провери да ли је општина Ваљево била у повољнијој ситуацији код проблема запослености у односу на остатак државе управо захваљујући активном индустријском развоју.

Резултати и дискусија

1. Индустријски развој

У привреди општине Ваљево главну индустријску грану чинила је прерада метала у којој је 1975. године радило око 71% од укупно запослених у индустрији и они су давали око 75% укупног дохотка целе индустрије општине. Ова индустрија је годинама активно развијана што је био случај и у истраженом периоду од 1975. до 1990. године. Развој ове индустрије стално је повећавао број запослених у њој тако да је за период од 1975. до 1980. године тај број повећаван за 4,3% годишње. Оно што је важније за каснију анализу је чињеница да су 1980. године неквалификовани и полуквалификовани радници чинили 45% од укупног броја запослених у овој индустрији.

Развијеност и обим индустријских грана општине Ваљево најједноставније се може приказати кроз удео у „народном дохотку”² што је приказано на табели 1.

	1975	1980	1985
Индустрија укупно	100,00	100,00	100,00
Металопривреда	75, 50	75, 80	80,86
Прехрамбена индустрија	11, 91	11, 20	8, 24
Грађевински материјал	0, 02	0, 30	0, 11
Производња коже и крзна	2, 46	2, 50	2, 66
Производња одеће и постелине	2, 95	2, 20	2, 15
Дрвна индустрија	2, 83	3, 70	4, 03
Графичка индустрија	1, 98	2, 20	1, 36
Неметали	1, 97	2, 10	0, 60

Табела 1: Процентуални удео појединачних индустријских грана у народном дохотку индустрије на основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

У периоду од 1976. године до 1980. године индустријска производња увећавала се по просечној годишњој стопи од 9%. Ова изузетно висока стопа

² Народни доходак (нето продукт) представља новостворену вредност која је остварена у одређеном периоду. Народни доходак, као нова додата вредност, добијен је одузимањем амортизације од друштвеног производа (додате вредности).

раста омогућена је не само проширивањем већ постојећих капацитета у индустрији, већ и изградњом потпуно нових фабрика. Изграђене су фабрика сокова, фабрика сточне хране и нова фабрика за производњу намештаја.

Друштвеним планом за период 1981-1985. година, предвиђено је да се настави висока стопа раста индустрије и задатак је био 8% али је ипак резултат на крају периода био 6%. Проблеме да се оствари стопа из претходног периода, по званичном ставу Општине Ваљево, створили су нередовност у снабдевању енергијом, сировинама и репроматеријалима и то нарочито оним из увоза 1982. и 1983. године. Ипак, индустријализација и модернизација³ су активно настављене. Улагања у модернизацију и реконструкцију капацитета и реализацију нових производних програма износили су 127,8% од планираних инвестиција. Развој индустрије у овом периоду најбоље се може пратити кроз повећање удела индустрије у дохотку целе привреде са 57,16% 1980. године на 66,1% 1985. године. Раст дохотка индустрије на нивоу целе привреде по годинама се може пратити кроз табелу 2.

	1975	1980	1985	1990
Општина Ваљево	55, 73%	57, 16%	66, 1%	67, 1% (план)
Југославија	34, 3%	35, 9%	43, 1%	

Табела 2: Процент народног дохотка индустрије у односу на целу привреду; На основу друштвених планова Општине Ваљево 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990 и статистичког годишњака Југославије 1918-1988.

У наредном периоду (1986-1990. године) остварен је такође видан индустријски развој. Планирани раст индустријске производње био је 7% и повећање за 1% у укупном дохотку привреде. Значајна средства су издвајана за модернизацију погона и проширивање производње што је опет довело до тога да је запосленост у индустрији у овом периоду расла за 4,3% годишње.

Овај индустријски развој општине се може боље сагледати када се упореди са индустријским развојем целе земље.

	1974-1989	1974-1979	1980-1989
Југославија	4,3%	7,6%	0,7%
Општина Ваљево	7,33%	9%	6,5%

Табела 3: Просечан годишњи раст индустријске производње; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990; Упореди са Egon Zizmond (1992)

Из табеле 3 видимо да је општина успела да одржи свој индустријски развој и да га у периоду од 1980. до 1989. године учини знатно интензивнијим од нивоа целе Југославије.

³ Схватање модернизма у земљама Источне Европе после Другог светског рата одликовало се снажним залагањем за индустријализацију као основу за достизање „модерности” чиме се „модернистички пројекат” у социјалистичким земљама разликовао од сличних пројеката у другим земљама. (уп. Вердери)

2. Стамбена изградња

Стамбена изградња у општини Ваљево пре 1973. године била је врло успорена и то се може пратити кроз промене стамбене површине (табела 4).

Година	1944	1960	1975	1985
Стамбена површина	131 475	205 486	1 169 361	1 543 535

Табела 4: Стамбена површина Општине Ваљево; На основу друштвених планова 1956-1960, 1961-1965, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

Са развојем индустрије, изградњом нових фабрика и проширивањем старих створила се потреба да радници који су запослени у тим индустријама добију станове непосредно у близини фабрика. Стамбена изградња у Општини креће убрзаним темпом 1973. године јер је годину дана раније основан Фонд за солидарну стамбену изградњу и из тог фонда почиње финансирање изградње станова за друштвени сектор. Плански је одређено да се нова урбана насеља управо на тим локацијама граде и већ 1975. године кренуло се у активну изградњу нових станова и читавих насеља која су проширивала град и стварала услове за промене у структури становништва целе општине. Нови станови су углавном грађени на периферији града Ваљева, поред фабрика (нарочито насеље Милорад Павловић и Колубара II) и како се град брзо ширио она су обухватала рурална насеља која су се на тим местима налазила. Табелом 5 приказан је број новоизграђених станова и приметна је све интензивнија градња

	1971-1975	1976-1980	1981-1985	1986-1990
Друштвени сектор	816	940	1 194	1 400
Индивидуални сектор	1 654	1 359	1 577	1 800
Укупно	2 470	2 299	2 771	3 200

Табела 5: Број изграђених станова; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

Интензивна изградња нових станова допринела је да се укупна површина станова повећа са 1 200 000, 1975. године за још 160 000, 1980. године и 215 000, 1985. године (Табела 4). Темпо изградње постављен 1973. године од 224 стана годишње у друштвеном сектору одржаван је са мањим осцилацијама до 1990. године. Ово је био изузетно велики скок који се најлакше може приметити када се упореди са 77 станова годишње, колико је износио просек у периоду између 1944. и 1960. године.

3. Последице

Изузетан развој индустрије и проширивање града имали су и позитивне и негативне последице које су се одразиле на запошљавање и на промене у структури становништва целе општине.

3.1. Запошљавање

Податак о правом броју запослених и незапослених у периоду од 1975. до 1990. године у општини немамо. У званичним документима Општине постоје само подаци о запослености у друштвеном сектору, док је приватни (индивидуални) потпуно занемарен. На тај начин прихваћена је пракса која је спровођена по целој Југославији да када се говори о запослености говори се само о друштвеном сектору (Primorac и Babić 1989). Ни поред свих званичних докумената немамо праву слику запослености у Општини, иако се индивидуални сектор почео спомињати у друштвеном плану за 1986-1990. годину.

Половина запослених у друштвеном сектору 1975. године била је запослена у индустрији и они су чинили око 59% свих запослених у привреди. Овај однос се одржавао до краја 1990. године.

У периоду од 1975. године до 1980. године запосленост у друштвеном сектору општине Ваљево расла је по годишњој стопи од 4,1%. Ова стопа је велика ако се узме у обзир да је раст запослености у Југославији у том периоду био око 3% годишње (Primorac и Babić 1989). Ипак, овај раст запослености може бити само привид јер Општина није објавила резултате запошљавања у приватном сектору. Боља слика се може добити када се погледа наведена студија Приморца и Бабића која је показала да је поред годишње стопе раста запослености у друштвеном сектору Југославије од 3%, стварни раст запослености уствари био око 0,25% када се узме у обзир приватни сектор.

Привредни раст општине омогућио је да запосленост у друштвеном сектору расте брже од броја становника општине (упоредити табелу 6 и табелу 11), али је Општина истицала податак о значајном броју незапослених младих људи.

	1975	1980	1985	1990
Укупно*	20 700	25 400	28 853	34 433
Стопа раста	6,8	4,1	2,7	3,6
-Привреда	17 600	21 544	24 504	29 669
Стопа раста	-	4,1	2,7	3,9
-Непривреда	3 100	3 823	4 349	4 764
Стопа раста	-	4,4	2,7	1,8
Индивидуални сектор	-	1 033	1 570	1 874
Стопа раста	-	-	8,7	3,9

Табела 6: Број запослених у општини Ваљево на основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

**Није урачунат индивидуални сектор
- Нема података*

Највећи део радне снаге општине Ваљево чинили су неквалификовани и полуквалификовани радници. Већ смо навели да су у индустрији прераде метала, која запошљава највише радне снаге, 45% од укупног броја свих запослених неквалификовани радници. И поред великог броја они су се брже

запошљавали од људи са средњом стручном спремом и оних са вишим и високим образовањем (табела 7).

Степен стручне спреме	1975	1981	1985
Неквалификовани и полуквалификовани	2 845	3 320	3 588
Релативни удео у %	62,3	58,5	51,9
Квалификовани	950	702	1 049
Релативни удео у %	20,8	12,3	15,2
Средња школска спрема	719	1 494	1 973
Релативни удео у %	15,8	26,3	28,6
Виша и висока школ. Спрема	46	162	296
Релативни удео у %	1,0	2,9	4,3
Укупно	4 560	5 678	6 906
Процент незапослених	5,04	5,94	6,86

Табела 7: Кретање незапослености у општини Ваљево; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

Табела 7 показује значајно смањивање броја неквалификованих и полуквалификованих радника који чекају на посао у односу на укупан број радника. Посебно је значајан повећан број незапослених са средњом школском спремом. Званично објашњење општине било је да је до таквог повећања дошло услед „неусклађености школовања у одговарајућим образовним институцијама са потребама удруженог рада”. (Друштвени план 1981-1985)

Ако упоредимо проценат незапослених из табеле 7 са резултатима које су изнели Приморац и Бабић у својој студији за период од 1965. до 1984. године видећемо да је удео незапослених у друштвеном сектору општине Ваљево био нижи него што је то случај у Југославији (табела 8).

	1976	1981	1985
Процент незапослености општине Ваљево	5,04	5,94	6,86
Процент незапослености Југославије	11,62	12,15	13,5

Табела 8: Однос незапослености у општини Ваљево и Југославији; упоређено са Приморцем и Бабићем (1989)

Други показатељ повољније ситуације запослености у друштвеном сектору општине Ваљево у односу на Југославију или њене републике је број запослених на хиљаду становника. Тај однос можемо пратити ако упоредимо наше резултате са резултатима које је изнео Егон Зизмонд (1992) (табела 9).

	Општина Ваљево	Босна и херцеговина	Црна Гора	Македонија	Србија	Хрватска	Словенија
Радника по 1000 становника	296	84	90	84	92	119	152

Табела 9: Број запослених на 1000 становника 1988. године; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990; Упоредијено са Zizmond (1992)

Да би схватили због чега је повољнија ситуација запошљавања у општини него у Југославији у целини, треба узети у обзир већ поменути податак да је око 60% запослених радило у индустрији и први део овог истраживања где је показан редован годишњи раст стопе индустријске производње. Табела 10 нам говори и о редовном повећању запослених у индустрији и то по високим годишњим стопама што иде у прилог тврдњи да је управо јака индустрија омогућила повољније стање у општини него у држави, иако је таква индустријализација имала своје последице које су се одразиле на проблеме запошљавања висококвалификованих људи.

	1976-1980	1981-1985	1986-1990
Годишња стопа раста запослености у индустрији	3,4%	3,7%	4,3%

Табела 10: Годишња стопа раста запослености у индустрији у Општини Ваљево; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

За разлику од проблема високе незапослености високообразованих људи, Општина је већу пажњу посветила проблему запошљавања жена.⁴ Редовно је истицала овај проблем кроз друштвене планове и као главни разлог за слабије запошљавање жена истицали су то „да су оне чешће без потпуне основне школе, а делом што се опредељују за занимања у којима се мање указује потреба за новим радницима”. Проблем је заиста постојао и 1980. године од 1400 лица која на посао чекају дуже од 3 године 82% су биле жене. 1985. године стање се мало поправило и су тада оне чиниле 63,8% од укупног броја незапослених што је помак у односу на 69,7% 1981. године. Општина је била решена да ради на овом проблему и истицала је да „још увек има много традиционалног и неприхватљивог односа према жени – раднику”. (Друштвени план 1986-1990)

3.2. Промене у структури становништва

Индустријски развој општине Ваљево који је омогућио стамбену изградњу и урбанизацију самог града Ваљево имао је као последицу велике промене на структури становништва. Прави утицај се може пратити

⁴ Не поседујем податак о проценту високообразованих жена и њиховој запослености, што би могло бити од значаја за даљу анализу незапослености према степену образовања и родној припадности.

посматрањем промена у структури становништва кроз промене у броју пољопривредног и непољопривредног становништва општине. Те промене са структуром и стопом раста приказане су у табели 11

	1975	1980 ⁵	1985	1990
1. Укупан број становника	90 400	95 499	97 500	100 650
Стопа раста		0,4	0,4	0,6
-непољопр.	50 000	66 039	72 637	78 507
Структура	55,3%	69,15%	74,5%	78%
Стопа раста		1,9	1,9	1,6
-пољоприв.	40 400	29 460	24 863	22 143
Структура	44,7%	30,85%	25,5%	22%
Стопа раста		-1,7	-3,4	-2,3
2. Активно становништво	47 000	48 270	49 043	50 627
Стопа раста		0,1	0,3	0,6
-непољопр.	24 700	29 821	33 399	37 717
Структура	52,1%	61,77%	68,1%	74,5%
Стопа раста		1,0	2,3	2,5
-пољоприв.	22 500	18 449	15 644	12 910
Структура	47,9%	38,23%	31,9%	25,5%
Стопа раста		-0,8	-3,2	-3,4

Табела 11: Структура становништва Општине Ваљево; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

Јасно се види интезивно опадање броја становника општине које се бави пољопривредним делатностима и то са 44,7% од укупног броја становника 1975. године на само 22% од укупног броја становника општине 1990. године. Овако крупне промене које су изазвали индустријализација и урбанизација града Ваљева имали су свакако своје последице које су се највише одразиле у периоду кризе после 1990. године када је заустављен индустријски развој, а касније потпуно уништен. Последице су се одразиле и на пољопривреду у истраженом периоду која ниједном није испунила очекивања из друштвених планова. Механизација и осавремењивање пољопривреде ипак нису успели да испуне сва очекивања. У периоду од 1981. године до 1985. године остварени физички обим пољопривредне производње растао је по просечној годишњој стопи од 1,0% што је знатно мање од планом постављених задатака, а за тај период активно пољопривредно становништво смањило се за 3,2%.

Ако упоредимо ниво развоја пољопривреде општине и целе Југославије видећемо да је у општини развој био за нијансу бржи (табела 12).

⁵ Подаци из 1980. године добијени су према попису становништва од 31.марта 1981. године.

	Година	Раст пољопривредне производње
Општина Ваљево	1974-1989	1,0%
Југославија	1974-1989	0,7%

Табела 12: Раст пољопривредне производње; На основу друштвених планова 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990; Упоредио са Egon Zizmond, The Collapse of the Yugoslav economy

Овај резултат је овакав само зато што је општина успевала да одржи развој од 1% док је на нивоу Југославије долазило до варирања тако да је у периоду од 1974-1979. године тај проценат износио 2,4%.

Неодовољна индустријализација пољопривредне уз смањење броја пољопривредних радника, услед убрзане индустријализације која је довела до преласка пољопривредних радника у урбанизоване средине имала је за последицу константно не испуњавање „физчког обима производње”. Главни проблем је био то што је 1980. године „друштвена пољопривреда у структури укупних површина била заступљена само са 2,5%” (Друштвени план 1981-1985). Ипак општина ове две ствари није доводила у везу, нити је наводила било какав разлог за неуспех у пољопривреди.

Закључак

Резултати истраживања су показали интезиван индустријски развој који је створио погодне услове за стамбену изградњу и урбанизацију града. Привреда која се искључиво ослања на индустрију имала је као последицу проблем запошљавања радне снаге која има завршену средњу школу и високу школу. Присутан је био и проблем запошљавања жена али је на њега обраћања извесна пажња. Таква привреда општине Ваљево имала је ипак мање проблема са незапосленошћу него што је то имала Југославија јер је индустрија успевала да одржи континуитет своје производње.

Развој индустрије захтевао је решавање стамбеног проблема за раднике и 1973. године креће убрзана стамбена изградња Ваљева, што је довело до крупних промена на структури становништва целе општине. Та промена се пре свега огледа у јако великом смањењу становништва које се бави пољопривредом. Проблем се у складу са политиком целе земље покушао надоместити модернизацијом пољопривредне али је она била неодовољна и нису остварени предвиђени циљеви. Друштвена пољопривреда била је фаворизирана али је на терену била заступљена само са 2,5% што је изазвало проблеме са масовним преласком становништва из села у град.

Захвалност

Овом приликом бих желео да се захвалим госпођи Ксенији Новаковић што ми је омогућила приступ општинским књигама које нису предате општинском архиву. Желим да захвалим и госпођи Снежани Радић на свестраној помоћи у трагању за грађом у историјском архиву Ваљево као и

директору архива господину Алекси Томићу и мр Марини Симић на подршци. На помоћи и подршци у раду захваљујем се и руководиоцу семинара Александру Рафаиловићу и млађем сараднику Марку Симендићу.

Извори и литература

Извори

Грађа из архива

1. Међуопштински историјски архив Ваљево, фонд СО Ваљево (1944-), кутија 149, Друштвени план развоја Ваљева 1956-1960
2. Међуопштински историјски архив Ваљево, фонд СО Ваљево (1944-), кутија 149, Друштвени план развоја Ваљева 1958
3. Међуопштински историјски архив Ваљево, фонд СО Ваљево (1944-), кутија 150, Друштвени план развоја Ваљева 1961-1965
4. Међуопштински историјски архив Ваљево, фонд СО Ваљево (1944-), кутија 150, Друштвени план развоја Ваљева 1963

Грађа из Скупштине општине Ваљево

1. Uvodno izlaganje predsednika Skupštine Opštine Valjevo Sretena Jankovića na sednici sabora opštine od 3. decembra 1976. godine, *Zapisnik sa zajedničke sednice Opšteg sabora Skupštine opštine Valjevo, Opštinske konferencije Socijalističkog saveza, Opštinske konferencije saveza komunista, Opštinske konferencije Saveza sindikata, Opštinske konferencije Saveza omladine i predsedništva saveza boraca od 3. 12. 1976. godine*, Скупштина Општине Ваљево
2. Primedbe i predlozi izvršnog saveta i koordinacionog odbora na tekst predloga plana razvoja Opštine za period 1976 – 1980. godine, *Zapisnik sa zajedničke sednice Opšteg sabora Skupštine opštine Valjevo, Opštinske konferencije Socijalističkog saveza, Opštinske konferencije saveza komunista, Opštinske konferencije Saveza sindikata, Opštinske konferencije Saveza omladine i predsedništva saveza boraca od 3. 12. 1976. godine*, Скупштина Општине Ваљево
3. Predlog društvenog plana Opštine Valjevo za period 1976-1980. godine, *Zapisnik sa zajedničke sednice Opšteg sabora Skupštine opštine Valjevo, Opštinske konferencije Socijalističkog saveza, Opštinske konferencije saveza komunista, Opštinske konferencije Saveza sindikata, Opštinske konferencije Saveza omladine i predsedništva saveza boraca od 3. 12. 1976. godine*, Скупштина Општине Ваљево
4. Razmatranje nacрта društvenog plana Opštine Valjevo za period 1981-1985. godine, *Zapisnik sa zajedničke sednice svih veća Skupštine Opštine Valjevo od 18. XI 1980 g.*, Скупштина Општине Ваљево
5. Razmatranje nacрта dokumenata o društveno-ekonomskom razvoju SR Srbije u 1981., *Zapisnik sa zajedničke sednice svih veća Skupštine Opštine Valjevo od 18. XI 1980 g.*, Скупштина Општине Ваљево
6. Razmatranje nacрта dokumenata o društveno-ekonomskom razvoju Opštine Valjevo za period 1981-1985, u 1981., *Zapisnik sa zajedničke sednice svih veća Skupštine Opštine Valjevo od 18. XI 1980 g.*, Скупштина Општине Ваљево

7. Nacrt odluke o kreditnoj politici, *Zapisnik sa zajedničke sednice svih veća Skupštine Opštine Valjevo od 18. XI 1980 g.*, Скупштина Општине Ваљево
8. Друштвени план Општине Ваљево за период од 1981. до 1985. године, *Zapisnik sa zajedničke sednice svih veća Skupštine Opštine Valjevo od 18. XI 1980 g.*, Скупштина Општине Ваљево
9. Друштвени план Општине Ваљево за период од 1986. до 1990. године, Ваљево, мај 1986. године, Скупштина Општине Ваљево

Објављени извори

1. *Југославија 1918-1988 Статистички Годишњак*, Београд, фебруар 1989. године.

Литература

1. Zizmond, Egon, 1992, The Collapse of the Yugoslav economy, *Soviet Studies*, vol.44, No. 1, 101-112.
2. Katherine, Verdery, Theorizing Socialism: A prologue to the “Transition”, *American Ethnologist*, Vol. 18, No.3, Representations of Europe: Transforming State, Society, and Identity (Aug., 1991), 419-439.
3. Primorac, Emil; Babic, Mate, Systematic Changes and Unemployment Growth in Yugoslavia, 1965-1984, *Slavic Review*, Vol. 48, No. 2 (Summer, 1989), 195-213.
4. Taylor, A Patricia; Grandjean, Bruke D; Tos, Niko, Work satisfaction under Yugoslav self-management: On participation, authority, and ownership, *Social Forces*. Vol.65, No. 4 (Jun., 1987), 1020-1034.
5. Zarkovic, Milica, The economic basis of regional autarchy in Yugoslavia, *Soviet Studies*, vol.42, No. 1, 93-109.
6. Кривошејев, В., 1997. *Ваљево, настанак и развој града*. Ваљево: М&S.

Development of the industry and urban infrastructure and its influences to the changes in employment and social structure in Valjevo municipality between 1975 and 1990.

The paper explores development of the industry and urban infrastructure and its influences to the changes in employment and social structure in Valjevo municipality between 1975 and 1990. The study shows intensive industry development that was supported with the intensive building of the town’s infrastructure. Economy was exclusively based on the industry which created employment problems for the people with the higher education. There was also a problem of women’s employment, although the local government tried to introduce certain strategies in order to overcome it. However, overall unemployment rate in the municipality was lower than the average unemployment rate in Yugoslavia, since the industry managed to keep the high production rate.

Rapid industry development from the early 1970s till the late 1980s required the housing solution for the growing number of the factory workers which led to the fast building of the infrastructure and change in the social structure of the town. The

main change was the huge reduction of the rural population which created problems in agriculture. The local government tried to solve this problem in accordance to state policy that tried to modernise agriculture production, but the projects failed and agricultural production remained low. State farms were favoured, although they occupied only 2.5% of total agricultural land, which stimulated further migration from the rural to urban environment.

Translated by Mr Marina Simic